

U meni ključa tvoj Getsemani

Izbor iz ciklusa »Molitve s ruba« Josipa Sanka Rabara

*Dobrila Zvonarek**

U suvremenome svijetu, koji je u našu komunikaciju s Gospodinom unio glas i uznemirujući šum, stihovi Josipa Sanka Rabara¹, hrvatskoga književnika, scenarista i filozofa, duhovnoga pjesnika i poetskog produhovljenika, ističu se svježinom i čitaju s osobitom pozornošću. »Molitve s ruba« njegov su zaokruženi pjesnički ciklus, iz kojega donosimo kratak izbor i uz njega nekoliko riječi.

Pjesme koje su pred nama, molitve raznih molitelja upućene kršćanskomu Bogu, autor je u naslovu smjestio na »rub«, određujući im tako osobit kontekst. »Rubno« je ono što je na granicama vlastitoga svijeta, u opasnosti da prijeđe okvir; ono što vidi i s onu stranu međe, a ujedno je daleko od središta. Ako se logikom iščitavanja pjesama i svjetonazora koji im je u podlozi pretpostavi da je središte Bog, Rabarovi molitelji od njega su, čini se, veoma udaljeni. »Kako da pjesmu Jahvinu pjevamo u zemlji tuđinskoj!« pjeva Psalam 137., koji je Autor naveo kao uvod na početku svoga pjesničkog ciklusa. Nimalo slučajno, dakako, jer svaka njegova pjesma svjedočanstvo je svojevrsnoga progonstva — udaljavanja od Boga, ujedno i od vlastitoga sebe, stvorenoga na Božju sliku. »Molitve s ruba« iskren su vapaj

* Dobrila Zvonarek, prof. hrvatskog jezika i književnosti i diplomirani književni komparatist, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Adresa: Ul. Hrvatske bratske zajednice 4, p. p. 550, 10 000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: dobrila.zvonarek@zg.htnet.hr

1 Josip Sanko Rabar (1946.), pjesnik, prozaist, esejist, filozof, kritičar, scenarist i publicist. Diplomirao je filozofiju i sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, radio na Hrvatskom radiju, a kasnije djeluje kao slobodni pisac. Uz pjesme, pripovijesti i aforizme objavio je velik broj eseja i kritika: književnih, filozofskih, teoloških, religioških, socioloških, likovnih, filmskih i televizijskih. Nakon desetak godina objavljivanja u periodici, Rabar je »izvan generacija i škola« (Zvonimir Mrkonjić), ušao u književnost zbirkom pjesničkih minijatura *Igračke* (1984.). Pjesme, poezija u prozi i priče objavljeni su mu u petnaestak antologija. Član je Društva hrvatskih književnika, Matice hrvatske, Hrvatskog društva katoličkih novinara, Hrvatskoga filozofskog društva i Hrvatske paneuropske unije. Objavljene knjige: *Igračke* (poezija u prozi), Zagreb, 1984.; *Ogledalo* (pjesme), Zagreb, 1988.; *Veronikin rubac* (esejističke meditacije pred likovnim djelima), Zagreb, 1988.; *Drvodjelja & Riba* (dvije poeme), Zagreb, 1995.; *Pjesme bratu Suncu* (pjesme) Zagreb, 2008.; *Umjetnost i vjera* (eseji), Zagreb, 2008.; *Zagrebačke razglednice* (proza), Zagreb, 2008.; *Filozofija i kršćanstvo* (filozofske studije i ogledi), Zagreb, 2009.; *Kruh i vino* (zbornik suvremene hrvatske duhovne poezije), Zagreb, 2009.; *Sveti trag u dvadesetom stoljeću* (esejističke meditacije pred likovnim djelima), Zagreb, 2009.; *Razgovor s Bogom* (pjesme), Zagreb, 2010.

upućen Njemu kao središtu, pa i u onih molitelja koji postojanje takvog središta naizgled žele zanijekati. Svi oni zajedno svjedoče o mucu pjevanja u progonstvu, u koje su ih odveli grijesi, slabosti ili, naprosto, tjeskoba života.

Pjesnički ciklus Josipa Sanka Rabara čini pedeset pjesama naslovljenih prema molitelju koji ih upućuje. Njihova raznolikost nije tek plod pukoga idejnog nabacivanja, već razrada dobro promišljene koncepcije. Naime, svaki od lirskih subjekata pritisnut je prokletstvom svoga osobitog progonstva u kojemu je osamljen i otuđen od Boga, osuđen na molitvu kakvu može izgovoriti samo i upravo on. Mnoštvenost glasova tako je ujedno i raznolikost pristupa Bogu, kojemu kao središtu gravitira beskrajno mnogo točaka kružnice koja ga opisuje. Možda je upravo iz tog razloga Pjesnik molitelje poredao abecednim redom, sugerirajući njihovu ravnopravnost pred Središtem. Tek na samome kraju, kršeći princip koji je uveo, smješta molitvu koju Bogu upućuje Ja te dobro poznatu molitvu Majke Terezije. I dok u slučaju pjesme u kojoj kao lirski subjekt progovara sâm Pjesnik taj čin možemo tumačiti nastojanjem da se učini poniznim, u slučaju Majke Terezije čini se da je riječ o ilustraciji biblijske maksime: »Tako će posljednji biti prvi, a prvi posljednji« (Mt 20, 1–16).

U nastojanju da ispovjedni ton svojih molitelja učini autentičnim, Rabar vješto pazi da im poetski izričaj sasvim prilagodi. To je osobito vidljivo na planu leksika, gdje je razlike među moliteljima najlakše registrirati. Način na koji, primjerice, Bogu progovara Dijete obilježen je prividnom naivnošću, koloritom dječjega svijeta, uporabom hipokoristika i naoko jednostavnih molbi, dok je Narkoman u svojem vapaju zapetljan u vulgarizme, kolokvijalizme, posuđenice — preslikavajući u njega kaos vlastite duše i tijela. Kada se jezičnom planu pripoji i karakteristični svjetonazor koji stoji u podlozi, Rabarovi molitelji pred Bogom su i više nego stvarni.

Ipak, čitatelj se ne može oteti dojmu da se iz silnoga višeglasja kojim progovara ovaj pjesnički ciklus na kraju ipak izdvaja jedan jasan glas. Naslućujemo ga na kraju gotovo svake pjesme, u ispovjednom »naletu« molitelja koji nerijetko skreće u ironiju, često iznevjeravajući spomenutu autentičnost i poimanje koje je čas prije predstavio u stihovima. Ovo ironiziranje i svojevrсно »ogoljavanje« od Bogataša učinit će siromaha okovana bogatstvom, od Bolesnika nepobjedivi dio života, od Praznovjerca će izmamiti vapaj upućen jedinomu Bogu, a od Suca spoznaju da presuđuje samomu sebi. Spomenuti zaokret, nalik kršćanskomu obraćenju, dopušta nam da u mnoštvu lirskih subjekata prepoznamo jedan — s mnogo lica i množinom uloga. Ne nalikuje li to i na život svakoga od nas? Na »molitveni ja« koji bi Boga trebao tražiti u svakom aspektu svoga postojanja? Pronalaziti put do Njega kroz svu svoju grešnost i sva zastranjivanja?

Ako je dobra molitva ona koja se Bogu upućuje čitavim bićem, zbrojem svega što gradi ono ljudsko, »Molitve s ruba« predstavljaju svečanost prave i iskrene pobožnosti. Na to nas simbolički upućuje i broj od pedeset pjesama ovoga ciklusa. Sveto pismo, naime, broju 50 namijenilo je značenje svečanosti, slavlja. Jubilej je došao nakon 49. godine (Levitski zakon, 25, 10), a Pedesetnica pedeset dana nakon Kristova uskrsnuća (Djela 2). Nakon pročitanih pedeset molitava »grešnika i marginalaca«, kako stoji u podnaslovu Ciklusa, osjećamo da smo i sami svjedoci

određenoga obrata: rub kao da je postao središte, a Bog se ponovno našao među »bludnicama« i »carinicima« jer je upravo tamo najpotrebniji i najiskrenije zazvan. Pjesma »Marginalac«, navedena u odabiru, ilustracija je ovoga obrata, podloga svih pedeset pjesama — sinegdoha čitava Rabarova Ciklusa.

Poezija Josipa Sanka Rabara u ciklusu »Molitve s ruba« privlačna je zbog svoje tematike, začudna zbog načina na koji joj se pristupa i zaključaka na koje navodi, a u svojem temelju, prvome dojmu usprkos, pršti optimizmom kršćanskoga doživljaja života.

Bogataš

*Bogati Bože, izvore svega bogatstva
ti koji potičeš svaki rast
i puštaš nicati svaku vlat
ti koji si čovjeku dao u posjed
polja, šume, rude
da uzme, prisvoji i vlada
prema umješnosti svojoj i lukavosti
da uživa i bere plodove obilja
a ne da luta gol i gladan
što sam ti skrivio
da me tako strogo sudiš?*

*Prije će deva kroz iglene uši
nego ja do Tebe — kažeš
Zašto mi nudiš samo odricanje?*

*Zar je bogatstvo zlo po sebi?
Zar se ja ne brinem o siromasima
ne pribavljam posao radnicima
Zahvaljujući mojoj želji za gomilanjem
ubrzano se umnaža blagostanje svih
(Pogledaj kakvom se brzinom danas svijet bogati!
Što bi od tog bilo da nije moje gramzivosti?)
Bože, pogledaj mi kroz prste i oprosti
mnogo je koristi od mene, a malo štete
još ako se brinem o socijalnim ustanovama
što mi se može zamjeriti?*

*Bogataš može biti dobar čovjek
a mnogim je to profesijama nemoguće:
doušnik, tužitelj, istražitelj, tamničar, krvnik
teško mogu biti milosrdni i dobri ljudi
široka i otvorena srca
a ja mogu biti čak i to, čak i to!*

*Uostalom, nisam kriv što je moj djed zgrnuo imetak
bio bih budala i luda
kad bih se odrekao bogatstva i dijelio ga drugima
Zašto od siromaha tražiš malo
a od mene zahtijevaš čuda?*

*Zar sam ja kriv što lijenčina nema što jesti?
Zar sam ja kriv što je društvo sebično?
(Svi su sebični, ne samo ja
ja sam samo imao više sreće)*

*Oče, zašto?
Zašto je moja sudbina tako mračna
i hladna?*

*I ja bih želio ljubiti
Zašto me ostavljaš da pokapam mrtve
u sjeni nedostižne i prevelike žrtve?*

*Što mi ti možeš ponuditi u zamjenu za bogatstvo?
Vidim u tvojim rukama samo siromaštvo i prazninu.
Bože, ja ću poludjeti!*

*Što li to moje prazne ruke ne mogu dohvatiti?
Siromašne, prazne ruke bogatstvom okovane*

Marginalac

*Mili Bože, tko me šljivi?
Koga briga za nas marginalce?
Kao da i nismo živi
Nitko da prepozna znalce*

*A, s ruba se bolje vidi
U centru čuče momci jednostrani
Ja koji stojim po strani
mirno motrim sve samozvance
i društvo gledam kao na dlanu
kao krastu, bojno polje, binu
gdje se izmjenjuju uvijek novi glumci
u staroj roli:
kraljevi hodaju goli
sebi sude suci
tamničari tamne u tami
galamdžije galame u galami*

*slavne slave pa ih dođe glave
glavne glave obično poplave
jer ih dave, kotrljaju i slave
uvijek isto žezlo u drugoj ruci
uvijek ista muka k istoj mucu
eh, divno je biti marginalac
nitko te ne šljivi!*

*Glumci, komedijanti, kraljevi i hulje
što Krleža reče, u crno bulje
tek maske, glume, marionete, lude
tašta ogromnost, obožavanje rulje,
postvarena ljubav, šuplja jeka
bogatstvo i slava, nitko te čeka
otkinuta lebdi u praznini glava
a masa se okreće novom idolu
pečenom volu što igra istu rolu
u centru svijeta i glumištu голу*

*Farizeju, književniku, pismoznancu
laje cucak na zlatnome lancu
na prve čavle sjedaju fakiri
jedan drugom ispod riti viri
bogatuni, kopuni, banketi
partijci, maršali, konfeti
udbaši, strašila, korzeti
sve to leti na vjetru i metli
pa ujutro šarene konfete
smetlar Pilko marginalac pomete*

*Marginalci nepoznati znalci
čvrstozemni gorkozeljni talci
opasani bijedom i nevažnošću
učvršćeni prezirom i bahatošću
šljakeri, klošari i cigani
boemi, manjine i frigani
niš nemaju i stoga imaju baš sve:
planine, doline, nebo, vrtove
vjetrove, pučinu, ptice i rtove
nebodere, neon, lišće i putove*

*Rubom se šeće bogati Bog
rubom miriše trava, asfalt se cakli
ptice slijeću na mrvice
vjetar miluje lice*

*prijatelj je zaista prijatelj
netko čeka*

*Netko me čeka ja to znam
osjećam: nisam sam
Ti hodaš u nama, u malenima
darežljivi prosjače!
na rubu vlasti, društva, galame
na rubu?*

*Zar nije svatko na rubu?
i oni u centru rube svoje jame
svatko je siromah
i prah*

*Malenost: skriveno blago
mnoštvo malenih bića
zrcala tvoje prisutnosti*

*Došao sam k sebi na rub
došao sam tebi na zub
molim te: čuvaj me centra
na koga se glupan pentra
molim te čuvaj me ugleda
od brušena leda
pa neka me nitko ne šljivi
pa neka živi izgledaju mrtvi
a mrtvi — živi
ja sam u središtu tvog pogleda
u središtu baš na rubu
na rubu*

Osuđenik na smrt

*Nema više vremena
milostivi Bože
kuca sat kao tat
klepsidra sipi
u ralje tigra
u meni noć
skaču zvijezde
miriše vjetar
posustalim dahom
užas plazi
otkucajem bila*

*moje tijelo
bi htjelo da
diše
miriše
gleda*

*cvrčci
drhte od straha*

*jasna je noć
prepuna disanja
granja i korijenja
miriše slatko
tamjan trave
stabla izrastaju
moćna i lijepa
prozori od kristala
zlatne cigle
zidovi masivni, puni
sjaja i postojanja
sve viši
sve viši*

*anđeo otvara vrata
propušta jata zvijezda
osjećam blizinu tvoga lica
strašni Oče
jedini preostao*

*ostani, dođi!
drži me, spasi!
osjećam kako gori
tvoja blizina
u meni ključa tvoj Getsemani
krvava suza Božjega vina
trza se Isus u mojoj rani*

*ostani, čekaj, kamo sad ideš?
ti rupo svijeta, bezdna blizino
slatko je tvoje najgorče vino
jedan trenutak u mnoga ljeta
vani je proljeće, ljeto, zima
sve ovaj trenutak slavi
pučina crna obale guta
u svakom te biću preobilno ima*

*nemoj otići, idemo skupa
kroz hodnik dugi u trajnu zoru
tisuću vrata otvara se moru
lepet stražara i ptica lupa
kad Sunce preplavi probuđenu goru
u stroju stupa sretni svršetak
iglice ježe na smaragdnu boru
dok nebo puca svoj zlatni metak*

Sudac

*Rekao si: »Nemojte suditi, da ne budete sudeni!«
No, kakovo bi bilo društvo bez sudaca?
Bilo bi razbojište, kaos, propast
bez sudaca, bez policajaca, bez tamničara
a čitavoj toj zgradi ljudske pravde
upravo mi suci udahnjujemo život*

*Tko bi tebe poslušao morao bi si čupati
oči iz duplji, sakatiti tijelo
razdati sve što ima
Tko bi tebe poslušao
nipošto ne bi smio biti sudac*

*Čak je i tamničaru lakše biti
tebi vjeran i sućutan
može iskoristiti priliku
i pomoći utamničniku koji trpi*

*Gle, kad sudim osjećam kako se udaljavam
u nedogled od tebe
osudim li razbojnika u čovjeku
uvijek osudim i nekog Krista u njemu
i kad shvatim da su svi ljudi ti
čak i oni slijepi ili glupi, hromi ili zli
naslutim
kako su čast, ugled, moć
meka na udici
prokletog sudačkog zanimanja*

*I perem li ruke svaki dan
potrebom društva
potrebom svih nas da budemo zaštićeni
zlu kob suca sa sebe isprati sasvim ne mogu*

*Stoga te molim
tebe koji možeš sve
jer sam čuo
da možeš spasiti
čak i onog
koji gotovo svaki dan
iz godine u godinu
uporno izriče
presudu nad samim sobom*

Ja

*Oče, oprosti mi
što izričem riječi tvoje
i žestok Duh na svoj jezik mećem
iz sjaja oblaka silazim među braću
tobom se gizdam ovjenčan tvojim cvijećem
a iznutra sam banalan i siv
sebičnjak neizliječen
oprosti mi, ja sam kriv*

*I tako tvog Duha
nosim od usta do uha
od uha do usta
a pustinja moja
još je uvijek pusta*

*Oče, molim te
za rast mog cvijeta
skrivenog od svijeta
koga samo ti vidiš i samo ti možeš znati
molim te za biser mog oka i svijeta
vodonoša jesam
a žed me prati*

*Oče, tako lako prtim tvoje riječi
no, kad me Riječ sretne
odlazim leći
u lijenu sjenu nekog sna o sreći*

*Daj da moje muke postanu ruke
što nevidljivo daju
bez pjesničke buke*